

SUN'IY INTELEKTNING HUQUQIY TIZIMDAGI O'RNI VA ISTIQBOLLARI

Narqabilov Aziz Raxmatillayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti magistri

E-mail: narkhabilov98@mail.ru

Annotatsiya: *ushbu ilmiy maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining jahon miqyosdagi huquqiy tizimlarga ta'siri, shuningdek, ularning O'zbekistonda qo'llanilishi imkoniyatlari qanchani tashkil qilishini qilinadi. Asosiy ko'rib chiqiladigan narsa, Sun'iy Intellektning funksiyalariga, sud amaliyotida qo'llanishiga, yuridik xizmatlar samaradorligini oshirishga, shu bilan birga, O'zbekistonda yuzaga kelayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llariga qaratilgan. Maqolada Sun'iy Intellektni qanday qilib O'zbekistonda joriy etish bo'yicha imkoniyatlarni jahon davlatlarida ko'rilgan tajribaga asosan ko'rib chiqamiz.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellect, huquqiy tizi, qonunchilik.*

Kirish

Bugungi kunda raqamli transformatsiya jarayoni hayotning deyarli barcha sohalarini, jumladan, huquqiy tizimni ham qamrab olmoqda. Ushbu jarayonda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari yetakchi o'rin tutmoqda. AQSh, Yevropa Ittifoqi, Xitoy, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlar huquqiy faoliyatda SI'ni faol ravishda joriy etmoqda. Bu esa xatolarni kamaytirish, jarayonlarni tezlashtirish va oshkoralikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Hozirgi kunda SI faqat sanoat, tibbiyot yoki iqtisodiyotda emas, balki sud va yuridik jarayonlarda ham qo'llanilmoqda. Zamonaviy SI tizimlari huquqiy hujjatlarni tahlil qiladi, sud qarorlarini o'rganadi va yuridik maslahatlar bera oladi. Bularning barchasi yuristlar, sudyalalar, prokurorlar va advokatlar faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Sun'iy intellekt nima va u qanday ishlaydi

1.1. Sun'iy intellekt tushunchasi

Sun'iy intellekt — bu insonning aqliy faoliyatiga xos bo'lgan vazifalarni avtomatik tarzda bajarishga qodir bo'lgan dasturiy yoki texnik tizimdir. U quyidagi funksiyalarni bajarishi mumkin:

- o'rganish (machine learning),
- mantiqiy xulosa chiqarish (reasoning),
- nutqni qayta ishlash va yaratish (Natural Language Processing),
- qaror qabul qilish.

1.2. Yuridik sohadagi texnologik asoslar

Amaliyotda yuridik SI texnologiyalari quyidagilarga asoslanadi:

- **Natural Language Processing (NLP)** – qonunlar, normativ hujjatlar va sud qarorlarini avtomatik o'qish va tushunish;
- **Machine Learning (mashinali o'rganish)** – oldingi ishlarni tahlil qilish va kelajakdagi holatlarni bashorat qilish;
- **Legal Analytics (huquqiy tahlil)** – statistik ma'lumotlar asosida tavsiyalar berish;
- **Ekspert tizimlar** – yuristlarga qaror qabul qilishda ko'maklashuvchi tizimlar.

Masalan: IBM Watson tizimi AQShda sud ishlarini tahlil qilishda ishlatilgan bo'lib, minglab hujjatlar orasidan eng muhimlarini tanlab bera olgan.

2. Sun'iy intellektning huquqiy tizimdagi afzalliklari

2.1. Sud qarorlarining aniqligi va bir xilligi

Sudlarda inson omili tufayli ba’zida subyektiv qarorlar qabul qilinadi. SI esa minglab sud ishlarini tahlil qilib, adolatli va ob’yektiv qarorlar chiqarishda yordam beradi. Masalan, **Xitoyda** "AI Judge" loyihasi orqali yengil huquqbuzarliklar bo’yicha qarorlar SI tomonidan chiqarilmoqda.

2.2. Yuridik xizmatlarning tezligi va ochiqligi

SI juda katta hajmdagi hujjatlarni qisqa vaqt ichida tahlil qila oladi. AQShda **ROSS Intelligence** platformasi yuristlar uchun yuridik izlanishlarni avtomatlashtirib, vaqt va xarajatni tejashga xizmat qilmoqda.

2.3. Korrupsiyaning kamayishi

Sud va yuridik jarayonlarning avtomatlashtirilishi insoniy aralashuvni kamaytiradi va korrupsiya xavfini sezilarli darajada tushiradi. **Estoniyada** inson aralashuvisiz ishlaydigan elektron sud tizimi ishlab turibdi.

3. O‘zbekistonda Sun’iy Intellect joriy etish imkoniyatlari va muammolari

3.1. Huquqiy raqamlashtirish holati

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda "e-sud", **Lex.uz**, "Adolat" axborot tizimi va boshqa elektron platformalar orqali huquqiy tizimni raqamlashtirish ishlari amalga oshirilmoqda. Bu esa SI joriy etilishi uchun muhim infratuzilma hisoblanadi.

3.2. Muammolar:

- Raqamli ma’lumotlarning yetishmasligi

Ko‘pgina huquqiy hujjatlar hali ham qog‘oz shaklida saqlanadi. SI esa raqamli, strukturaviy va sifatli ma’lumotlarga tayanadi.

- Texnologik savodxonlikning pastligi

Yuristlar, sudyalalar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarining aksariyati SI texnologiyalari bilan ishlash bo'yicha yetarli tayyorgarlikka ega emas.

- Etik va huquqiy muammolar

SI noto'g'ri qaror qabul qilishi, algoritmlarning noxolis yoki diskriminatsion bo'lishi ehtimoli mavjud.

- Qonunchilikdagi bo'shliqlar

O'zbekiston qonunchiligida SI tomonidan chiqarilgan qarorlarning huquqiy kuchi yoki bu qarorlar uchun javobgarlik bo'yicha aniq tartib mavjud emas.

4. Rivojlangan davlatlar tajribasidan saboqlar

4.1. AQSh tajribasi

AQSh — huquqiy SI sohasida yetakchi davlatlardan biridir. **LexisNexis** va **Westlaw** kabi platformalar pretsedentlar asosida yuristlarga aniqlik va tahlil imkoniyatlarini beradi.

4.2. Estoniya tajribasi

Estoniya eng raqamlashtirilgan davlatlardan biri bo'lib, bu yerda sud ishlarining katta qismi onlayn tarzda, inson aralashuvisiz amalga oshirilmoqda.

4.3. Xitoy tajribasi

Xitoyda SI texnologiyalari jinoyatlarning ehtimolini aniqlash, huquqbuzarliklar ustidan nazorat o'rnatish va sud qarorlarini oldindan bashorat qilishda keng qo'llanilmoqda.

Xulosa va muammoning yechimlari

Sun'iy intellekt — huquqiy tizimni isloh qilishda kuchli vosita hisoblanadi. O'zbekistonda SI joriy etilishi uchun quyidagilar muhim:

- Huquqiy hujjatlarning raqamlashtirilishini jadallashtirish;
- Huquqiy sohaga oid mutaxassislarni texnologik savodxonlik bo'yicha tayyorlash;
- SI faoliyatini tartibga soluvchi qonunlarni ishlab chiqish;
- SI uchun etik kodeks qabul qilish;
- LegalTech yo'nalishida ilmiy-tadqiqot markazlarini tashkil qilish.

Sun'iy intellekt yordamida yuridik tizimni shaffof, tezkor va adolatli qilish mumkin. Biroq bu maqsadga erishish uchun davlat, mutaxassislar, dasturchilar va jamiyat o'rtasida yaqin hamkorlik zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Surden, Harry. (2019). Artificial Intelligence and Law: An Overview. University of Colorado Law Review.
2. Ashley, Kevin D. (2017). Artificial Intelligence and Legal Analytics. Cambridge University Press.
3. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. (2023). Raqamli sud tizimini joriy etish konsepsiyasi.
4. Yevropa Komissiyasi. (2021). Ishonchli sun'iy intellekt uchun etik tamoyillar.
5. ROSS Intelligence White Paper (2020). Sun'iy intellekt asosidagi yuridik izlanish platformalari.
6. Estoniya Elektron hukumat portali. (2022). e-Sud tizimi sharhi.
7. China Justice Big Data Institute Report (2021). Xitoyda SI va sud qarorlarini chiqarish.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-oktabrdagi PF–
245-son Farmoni. Raqamli texnologiyalarni joriy etish to‘g‘risida.